

De reguleringstheorie

Oude wijn in nieuwe zakken

De reguleringstheorie houdt zich bezig met de grondslagen van economische politiek. Marxisten beweren dat het overheidsbeleid er uitsluitend op gericht is het 'verderfelijke' kapitalistische systeem in stand te houden. Anderen zijn evenwel van mening dat politici meer doelstellingen nastreven. In dit artikel worden de principes van de reguleringstheorie uiteengezet. Deze theorie heeft haar wortels in de Franse sociologische school. De aanhangers van deze school probeerden een verklaring te geven voor het optreden van economische cycli. Daarbij legden zij de nadruk op bepaalde wetmatigheden die zouden leiden tot structurele onevenwichtigheden. De auteur betreurt het dat de reguleringstheorie zo zwaar leunt op marxistische ideeën. De klassieke tegenstelling tussen arbeid en kapitaal is volgens hem goeddeels vervaagd. Hij pleit ervoor om vanuit een brede sociologische optiek de ratio van economische politiek te bestuderen.

PROF. DR. G. VANDEWALLE*

De reguleringstheorie die sedert een tiental jaren in Frankrijk opgeld doet, is in Nederland en Vlaanderen weinig bekend. Voor de meeste Nederlandse en Vlaamse economen komt het licht niet uit het oosten maar uit het westen. Theorieën ontwikkeld door Britse of Amerikaanse auteurs worden vlug verspreid. Voor wat uit Frankrijk komt is er weinig belangstelling. Het is daarom niet verwonderlijk dat de 'reguleringstheorie', die als een uitvloeisel van de sociologische benadering in het economisch denken kan beschouwd worden, weinig in de kringen van Nederlandse en Vlaamse economen is doorgedrongen.

Het is niet zo eenvoudig het begrip regulering precies te omschrijven. De marxistische auteurs zoals Michel Aglietta, professor aan de universiteit van Montpellier, omschrijven regulering als het geheel van maatregelen die door de particuliere bedrijven en de overheid genomen worden om het voortbestaan van het kapitalistische systeem te verzekeren. Jean Matouk definieert het begrip als het geheel van de acties gericht op de reproductie van de mensen en de produktiemiddelen, en van de produktieverhoudingen eigen aan de (kapitalistische) produktiewijze 1). Deze definitie steunt op de marxistische theorie dat in het kapitalistisch systeem de staat volledig de belangen van de heersende klasse c.q. van de kapitaalbezitters en bedrijfsleiders. In de moderne parlementaire industriële staten is dit evenwel niet meer geheel het geval. De politici moeten er rekening mee houden dat de grote bevolkingsgroepen andere belangen hebben dan de kapitalistische klasse en dit leidt tot regulering door de overheid die tegen de belangen van die klasse ingaat. De sociale wetgeving in de diverse staten en de protectionistische landbouwpolitiek van de EG zijn typische voorbeelden van reguleringen die niet de belangen van het 'grootkapitaal' te dienen. Daarom is een meer algemene definitie van het begrip regulering noodzakelijk. Jean Pascal Benassy, Robert Boyeren Rosa Maria Gelpi, die verbonden zijn aan de Franse onderzoekingsgroep 'Cepremap' geven de volgende omschrijving: „De regulering is het dynamisch proces van aanpassing van de produktie en de vraag, het samenbrengen van een reeks economische afwegingsprocessen verbonden aan de configuratie van gegeven sociale verhoudingen, institutionele vormen en structuren” 2). De definitie wijst erop dat:

- het een dynamische benaderingswijze betreft van economie. Zoals in de keynesiaanse evolutietheorie in Frankrijk voor het voetlicht gebracht door Edmond Malinvaud, gaan de vertegenwoordigers van de reguleringstheorie uit van de veronderstelling dat de economie zich normaal nooit in een toestand van evenwicht bevindt. Hierdoor gaan ze in tegen de neo-klassieke school en de volgelingen van Keynes (de neo-Keynesianen) die zoals H. Hicks en M. Bailey evenwichtsschema's uitwerkten. M. Aglietta beweert bij voorbeeld dat de evenwichtsschema's van de neo-klassieke school zuiver normatief zijn maar niet stroken met de werkelijke economische bewegingen. Zij wensen aan te tonen, schrijft hij, dat een collectieve harmonie mogelijk is in een economisch systeem met absolute autonomie van de economische subjecten. Zoiets is evenwel ondenkbaar 3);
- de aanpassingen van produktie en vraag geschieden in het kader van sociale verhoudingen, institutionele vormen en structuren. Dit wijst op de gebondenheid van de reguleringstheorie aan de traditie van de Franse sociologische school, die in de periode tussen de beide wereldoorlogen en in de eerste decennia na de tweede wereldoorlog in de Franse economische theorie een vooraanstaande plaats innam;
- het beklemtonen van het belang der sociale verhoudingen inhoudt dat ook veel belang wordt besteedt aan de weerslag van produktie-, prijs- en inkomenswijzingen op de evolutie der sociale klassen in de maaatschappij en omgekeerd. Dit wijst op verwantschap met de marxistische leer. Met deze leer heeft de reguleringstheorie verder gemeen dat ze de evolutie van de economische organisatie van de maatschappij bestudeert in een historisch kader. Waar de marxistische leer evenwel de evolutie nagaat vanaf het ontstaan van het kapi-

* Hoogleraar economie aan het Rijksuniversitair Centrum Antwerpen.
1) J. Matouk, *Crise et avenir des régulations* in: X. Greffe en J.L. Reiffers (red.), *Ruptures d'un système économique*, Parijs, 1978, blz. 288.
2) J.P. Benassy, R. Boyer en R.M. Gelpi, *Régulation des économies capitalistes et inflation*, *Revue économique*, mei 1979, blz. 399.
3) M. Aglietta, *Régulation et crises du capitalisme. L'expérience des Etats Unis*, Parijs, 1976, blz. 18.

talisme heeft de reguleringstheorie alleen oog voor de laatste 150 jaar, van het midden van de 19e eeuw tot heden.

De twee fasen van regulering

Volgens de aanhangers van de reguleringstheorie kunnen in de geschiedenis van het kapitalistisch systeem van het midden der vorige eeuw tot heden, grosso modo drie periodes worden onderscheiden, waarbij de periode tussen de beide wereldoorlogen als een overgang van fase 1 naar fase 2 moet worden beschouwd.

Tijdens de eerste fase, die loopt van 1850 tot het einde van de eerste wereldoorlog, overheerste de externe accumulatie, dat wil zeggen de verwezenlijkte winsten werden grotendeels aangewend voor investeringen in de basisstructuur, de bouw van fabrieken en de aankoop van materieel. De levensvoorwaarden van de arbeidersklasse werden door de stijgende produktiviteit van de arbeid niet grondig gewijzigd. De uitbreiding der produktie gedurende de fasen van hoogconjunctuur geschiedde bijna uitsluitend in de sector der investeringsgoederen.

Na de tweede wereldoorlog was het de interne accumulatie die duidelijk het overwicht had verworven. Bij dit proces leidt elke stijging van de produktiviteit tot een ongeveer evenredige stijging zodat de verbruiksmogelijkheden van de arbeidersklasse in sterke mate worden uitgebreid. De expansie van de produktie richt zich niet hoofdzakelijk meer op de uitbouw van de basisstructuur en verbetering van de industriële uitrusting, maar ook op de voortbrenging van meer verbruiksgoederen. De stijging der produktiviteit per arbeider is niet alleen het gevolg van mechanisatie maar ook van een 'verdichting van de arbeid', dat wil zeggen dat de arbeiders worden gedwongen elk nutteloos tijdverlies te vermijden zodat de produktie per uur arbeid groeit. Taylorisme en arbeid aan de ketting zijn traditionele vormen van deze arbeidsverdichting. M. Aglietta duidt dit proces aan met 'fordisme'. De automatisering zoals die in de laatste decennia veel voorkomt, duidt hij aan met neofordisme 4). De verhoging van de lonen maakt een grote afzet van in massa geproduceerde, relatief goedkope, duurzame verbruiksgoederen mogelijk. Hun inkomsten zijn evenwel in de regel niet voldoende om in alle behoeften te voorzien die hun door het commercieel kapitalistisch systeem worden opgedrongen. Vooral de eigen woning en de auto zijn meestal moeilijk uit het globale inkomen van de meeste arbeidersgezinnen te financieren en vormen een sterke prikkel om schulden aan te gaan en een nog grotere arbeidsinspanning te leveren. Alzo verzekert het moderne kapitalistisch systeem zich niet alleen een ruime afzet voor zijn produkten, maar ook een gewillige arbeidskracht 5).

Het systeem vertoont evenwel een grote kwetsbaarheid, want indien de werkloosheid stijgt komen de afbetalingen op de vele op krediet aangekochte goederen in gevaar. Dit gevaar wordt in sterke mate afgezwakt door de in alle industriële landen ingevoerde stelsels van sociale zekerheid, die het mogelijk maken aan zieken, invaliden, gepensioneerden en werklozen een vervangingsinkomen te verschaffen. Dit leidt evenwel tot hoge sociale bijdragen en zwaardere belastingen, waardoor de bruto lonen voor de bedrijven aanmerkelijk hoger worden dan de netto lonen die de werknemers ontvangen. Dit zet de ondernemers ertoe aan zoveel mogelijk arbeiders door machines te vervangen; de regulering in het neo-kapitalistisch systeem leidt tot technologische werkloosheid. Ook trachten de ondernemers de daling van hun winstmarges door de hogere lonen tegen te gaan door hun verkoopprijzen evenredig te verhogen. Om dit te realiseren komen in het kader van de heersende oligopolistische marktverhoudingen allerhande openlijke of stilzwijgende afspraken tot stand die de concurrentie beperken of volledig uitsluiten. Overproduktie leidt door deze afspraken niet meer tot prijsdaling. Integendeel, tijdens de recessies zullen de verkoopprijzen veelal nog verhoogd worden om de afschrijvingen op het

materieel dat tijdelijk niet gebruikt wordt te compenseren 6).

Recessie gaat dus niet meer alleen gepaard met werkloosheid maar ook met prijsstijging, zodat de regeringen voor de moeilijke keuze worden geplaatst door een restrictieve monetaire en fiscale politiek de inflatie te bestrijden ten koste van nog meer werkloosheid of wel laatstgenoemde te bekampen met een expansief monetair en fiscaal beleid, met als gevolg nog meer inflatie. Omdat de meeste regeringen in de drie eerste decennia na de tweede wereldoorlog volledige werkgelegenheid als hun hoofddoel beschouwden, werd de inflatie als een onvermijdbare kwaal aanvaard.

De permanente inflatie, die zich in bijna alle industrieel ontwikkelde landen in de dertig jaar na 1945 voordeed, werd mogelijk gemaakt door een hervorming van de regulering inzake geldschepping. Voor de eerste wereldoorlog werd de geldcreatie in de meeste industrielanden in toom gehouden door het voorschrift dat elke uitgifte van bankbiljetten voor een bepaald percentage gedekt moest worden door edel metaal. Hierdoor was het niet mogelijk de vraag naar goederen, en dus ook de werkgelegenheid, doorlopend uit te breiden door geldschepping. Omdat er telkens een hoogconjunctuur tot ontwikkeling kwam, en hierdoor de vraag naar geld toenam, ontstond er na enige tijd geldgebrek hetgeen leidde tot een stijging van de interestvoet en een daling van de investeringen. De evolutie van de economie werd door deze regulering alzo bepaald dat fasen van expansie steeds werden gevolgd door fasen van crisis en contractie 7).

Dit verklaart waarom vele economen in de tweede helft der 19e eeuw en het begin van de 20e eeuw, zoals Clement Juglar, Michael van Tugan-Baranowsky en Mentor Bouniatian, het optreden van een crisis na een periode van hoogconjunctuur beschouwden als veroorzaakt door een uitputten van voorraden aan belegde spaargelden en/of de onmogelijkheid de muntschepping verder uit te breiden 8). Na de tweede wereldoorlog hebben de diverse staten evenwel de omwisselbaarheid van biljetten in edel metaal, die tijdens de oorlog was opgeheven, niet hersteld. De mogelijkheden om de produktie uit te breiden werden hierdoor bevrijd van de monetaire beperkingen. De incompatibiliteit van de beslissingen van de economische subjecten tijdens de fase van hoogconjunctuur werd nu permanent weggewerkt door geldcreatie 9). De te hoge vraag naar investeringsgoederen werd namelijk niet langer bepaald door verhoging van de rentevoet maar door prijsstijging. De inflatie kreeg zo een bestendig karakter en crises werden bezworen. Na de tweede wereldoorlog was het niet meer mogelijk een duidelijke Juglar-cyclus aan te wijzen. Alleen recessies van korte duur (één à twee jaar) onderbraken de bijna voortdurende toename van de produktie, lonen en prijzen.

Op het einde van de jaren zestig, begin van de jaren zeventig bleek evenwel dat de permanente geldschepping geen groei kon verzekeren. De geleidelijke verzadiging van de vraag naar nieuwe duurzame verbruiksgoederen leidde tot een stagnatie van de afzetmogelijkheden en een vertraging van de investeringen met als gevolg een vertraging van de produktiviteitsstijging. Doordat terzelfder tijd in de meeste industrielanden de loonkosten, mede door de uitbreiding der sociale zekerheid, snel toenamen, daalden de winstmarges, die na de oliecrisis van 1973 - 1974 verder werden uitgehold door de toename van de kostprijs der energie. Om hun winstmarges te beschermen poogden de diverse bedrijven hun verkoopprijzen regelmatig aan te passen bij de hogere kosten, hetgeen leidde tot meer inflatie. Op de gunstige cyclus (stijging produktiviteit → stijging reële lonen → toename afzetmogelijkheden → stijging in-

4) Idem, blz. 92 - 108.

5) Idem, blz. 136 - 139.

6) Benassy, Boyer en Gelpi, op.cit., blz. 427.

7) Idem, blz. 405 - 410.

8) G. Vandewalle, *De geschiedenis van het economisch denken*, Deventer/Antwerpen, 1976, blz. 179 - 183.

9) M. Aglietta, *Sur quelques aspects des crises dans le capitalisme contemporain*, in: *L'occident en désavoi, ruptures d'un système économique*, Parijs, 1981, blz. 62.

vesteringen → toename produktiviteit) volgde de ongunstige cyclus: toename inflatie → stagnatie reële lonen → stagnatie afzetmogelijkheden → daling investeringen → stagnatie productie en stijging werkloosheid → verdere daling afzetmogelijkheden.

In de zes voornaamste industrielanden, de Verenigde Staten, Japan, Canada, de Duitse Bondsrepubliek, het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk werd vastgesteld dat in de periode 1971 – 1982 met de inflatie en de werkloosheid het tekort op de betalingsbalans en het overheidsdeficit toenamen.

In 1974 – 1975 hebben de meeste industrieel ontwikkelde staten nog gepoogd de stijging van de werkloosheid te beperken door de overheidsuitgaven toe te laten nemen, op een meer restrictief fiscaal en monetair beleid. Het expansief monetair en fiscaal beleid dat na mei 1981 ingezet door de Franse socialistische regering van Pierre Mauroy was de laatste poging door een regering ondernomen om met behulp van een keynesiaanse politiek de crisis te overwinnen. Zoals bekend kon het slechts gedurende anderhalf jaar worden volgehouden.

Dit alles wijst er volgens de aanhangers van de reguleringstheorie op dat ook in de tweede fase van de ontwikkeling van het kapitalistisch systeem een evenwichtige groei in de economie niet bereikbaar is. Het systeem is uit zichzelf te onstabiel en vertoont te veel contradicties om zo'n groei mogelijk te maken. Hiermede staan de aanhangers van de reguleringstheorie lijnrecht tegenover de zogenaamde 'nouveaux philosophes' zoals Raymond Aron, Henri Lepage en Florin Aftalion, die in de late jaren zeventig een ware kruistocht ontplooiden voor een terugkeer naar een bijna ongebreidelde kapitalisme; in de harde strijd tussen links en rechts in het Frankrijk van vandaag situeren de meeste aanhangers van de reguleringstheorie zich aan de linkerkant (10). Alvorens evenwel de relatie te analyseren tussen reguleringstheorie en socialisme moet nader worden ingegaan op de band tussen laatstgenoemde theorie en de Franse sociologische school in de economie.

De Franse sociologische school

Men kan de reguleringstheorie beschouwen als een generalisatie van bepaalde wetmatigheden die ontdekt werden door vooraanstaande vertegenwoordigers van de Franse sociologische school. Reeds voor de eerste wereldoorlog toonde de Franse econoom François Simiand aan dat de lonen een grote graad van starheid vertonen naar beneden. Prijsstijgingen in periodes van hoogconjunctuur worden bijna steeds gevolgd door loonsverhogingen, maar daling van de verkoopprijzen leidt niet tot evenredige loonsverlaging maar tot pogingen van de ondernemers om de produktiviteit te verhogen.

In het begin der jaren vijftig formuleerde een andere vooraanstaande vertegenwoordiger van de Franse sociologische richting, François Perroux, zijn 'dominantietheorie'. Volgens deze theorie worden in de meeste sectoren de verkoopprijzen bepaald door de dominante bedrijven uit die sectoren. Er bestaat in elke sector een 'regulering' die de werking van de vrije concurrentie grotendeels uitsluit en aan alle min of meer efficiënte firma's uit die sector toelaat het hoofd boven water te houden (11).

Henri Aujac formuleerde omstreeks dezelfde tijd zijn theorie van de structurele inflatie. Deze stelt dat de sociale groepen door monetaire relaties aan elkaar zijn gebonden. Deze relaties steunen op tradities (b.v. de betaling van de lonen geschiedt wekelijks, de bedienden hebben in de regel een hoger loon dan de arbeiders, e.d.). De verschillende sociale groepen trachten de structuren in hun voordeel te wijzigen en verbreken hierdoor het bestaande evenwicht. De andere groepen reageren en meestal leidt dit tot verhoging van een reeks prijzen en inkomens, met andere woorden tot inflatie (12). Al deze theorieën zijn verwerkt in de reguleringstheorie, die stelt dat de nominale lonen naar beneden toe weinig flexibel zijn, de meeste prijzen worden bepaald door leidende firma's in oligopolistische markt-

structuren en de inflatie meestal voortspruit uit pogingen van de ondernemers om elke kostenverhoging af te wentelen op de rug van consumenten.

Tussen deze theorieën en de reguleringstheorie bestaan evenwel twee belangrijke verschillen. In de eerste plaats geeft de reguleringstheorie een algemene formulering waardoor de verschillende hiervoor vermelde theorieën onder een noemer te vatten. In de tweede plaats is het dynamisch karakter van de reguleringstheorie veel meer uitgesproken dan dat van de traditionele theorieën van de sociologische school. De reguleringstheorie stelt dat de kapitalistische economie zich ontwikkelt volgens stadia waarbij de regulering zich grondig wijzigt. Hiermede raken we opnieuw aan de verwantschap van de reguleringstheorie met de marxistische en post-marxistische leerstellingen.

In de meeste geschriften over reguleringstheorie zijn raakpunten met marxistische en post-marxistische leerstellingen terug te vinden, maar bij bepaalde auteurs treden deze veel sterker op de voorgrond. Vooral Aglietta gebruikt macht van marxistische concepten zoals de arbeidswaarde- en meerwaardeleer. De meeste aanhangers van de reguleringstheorie laten deze concepten evenwel ter zijde liggen. De verwantschap tussen hun opvattingen en de marxistische theorie heeft vooral betrekking op:

- het beklemtonen van de vele pogingen van de ondernemers om de rentabiliteit op te drijven en zo de structurele daling van de winstmarges tegen te gaan;
- het geloof in de onvermijdelijke industriële en financiële concentratie;
- de verklaring van de crisis voor de tweede wereldoorlog als een gevolg van overmatige accumulatie.

Wat het eerste punt betreft zijn de meeste aanhangers van de reguleringstheorie, zoals Marx, van oordeel dat over de lange periode beschouwd de winstvoeten een dalende tendens vertonen. Wladimir Andreff heeft erop gewezen dat van 1963 tot 1972, de gemiddelde winstvoet in wat hij beschouwt als de drie grote industriële sectoren (gewone verbruiksgoederenindustrie, zware industrie en technologisch hoogwaardig industrie) geleidelijk is gedaald in zowel de Verenigde Staten als in andere industrielanden. Deze daling betekent evenwel niet dat het aandeel van de winst in de verkoopprijs van het produkt vermindert. Dit kan juist toenemen (14). De winstvoet daalt evenwel omdat de waarde van het kapitaal waarover de toegenomen winst moet worden verdeeld sneller groeit dan die winst. Het bestrijden van deze daling uit zich dan ook in pogingen om de toename van het benodigde kapitaal te beperken. Boyer en Mistral hebben erop gewezen dat in Frankrijk de ondernemers na 1970 hebben getracht de benodigde hoeveelheid kapitaal te verminderen door het uitbreiden van de ploegenarbeid (15). De overheid reageert op de verlaging van de winstmarges door het verlichten van de belastingsdruk voor de bedrijven, het toekennen van subsidies en het versoepelen van de prijsbeheersing.

In overeenstemming met de traditionele marxistische leer stellen sommige aanhangers van de reguleringstheorie dat de daling van de winsten leidt tot industriële en financiële concentratie. Volgens Aglietta treden fusies vooral op tijdens twee fasen in de conjunctuurcyclus:

- op het einde van de fase van langdurige stagnatie. Door de ontwaarding van een deel van de kapitaalvoorraad de winstvoet begint te stijgen (fase a);
- na een fase van lage groei van de kapitaalvoorraad. Het tempo van de groei begint te vertragen en de winstvoet daalt (fase b).

10) R. Aron, *Plaidoyers pour l'Europe décadente*, Parijs, 1977, H. Lepage, *Demain le capitalisme*, Parijs, 1978; F. Aftalion, *Socialisme et économie*, Parijs, 1978.

11) Vandewalle, op.cit., blz. 306 – 307.

12) Idem, blz. 308.

13) W. Andreff, *Profits et structures du capitalisme mondial*, Parijs, 1976, blz. 110 en 281.

14) Benassy, Boyer en Gelpi, op.cit., blz. 410.

15) R. Boyer en J. Mistral, *Accumulation, inflation, crises*, Parijs 1978, blz. 19.

Het groot aantal fusies in de Amerikaanse economie tijdens de jaren 1897 – 1902 zou samenvallen met fase a, terwijl de periodes van fusies van 1919 – 1920, 1926 – 1933 en 1966 – 1970 telkens zouden plaatsvinden in fase b van de conjunctuurcyclus. Dit zou verklaard worden door de sterke toename van de 'cash-flow' na een periode van grote investeringen, omdat de afschrijvingen op de belegde kapitalen dan in sterke mate groeien. Door de daling van de winstvoet zouden de holdings er minder voor voelen de inkomsten uit deze cash-flow aan te wenden voor het uitvoeren van nieuwe investeringen maar deze veeleer wensen te gebruiken om bestaande ondernemingen op te kopen. Volgens Aglietta hebben die fasen van fusies tot gevolg dat steeds minder bedrijven een groter deel van de activa in de industrie beheersen. In de Verenigde Staten bezaten in 1925 de 200 belangrijkste firma's 45,8% van alle activa; in 1968 was dit percentage gestegen tot 60,4% (16).

Andreff heeft een meer originele versie uitgewerkt van de economische concentratie. Volgens hem is dit verschijnsel vooral sterk aanwezig in wat hij aanduidt als sector C, de bedrijfstakken die veel wetenschappelijk en technisch onderzoek vereisen zoals chemie, geneesmiddelen, rubber, precisieapparatuur, elektronische producten, elektrische constructies, auto's vliegtuigen, schepen en andere transportmiddelen. In Frankrijk zou in 1970 het aandeel van de werkgelegenheid in die sector van de bedrijven met meer dan 1.000 werknemers 73% bedragen. In sector A, de gewone verbruiksgoederen, zou dit percentage slechts 25 bedragen en in sector B, de zware nijverheid 43 (17). Ook deze uitkomsten bevestigen de marxistische theorie van economische concentratie.

Wat betreft de crisisleer, stellen beide scholen dat de onvoldoende toename van de lonen tijdens de periodes van hoogconjunctuur de diepere oorzaak is van de crisis. Zoals werd aangeduid door J.P. Benassy is men het erover eens dat de wet van Say niet toepasselijk is, m.a.w. uitbreiding van de productie betekent niet noodzakelijk uitbreiding van de vraag omdat door de stijging van het aandeel van de winsten een te groot deel van het verworven inkomen wordt gespaard (18).

De onevenwichtigheidstheorie

De onevenwichtigheidstheorie, ook wel de evolutionistische interpretatie van Keynes genoemd, ontstond in de Verenigde Staten met Robert Clower en Axel Leijonhufvuds als grondleggers. Beide auteurs noemen een aantal oorzaken (o.m. onvoldoende informatie van de marktparticipanten over de evenwichtsprijzen) waarom op de markten van goederen en diensten meestal geen evenwicht kan bereikt worden. Clower ontwikkelde een theorie van de 'valse prijzen', de prijzen die voor goederen tot stand komen op de markten als gevolg van onvoldoende kennis door de partijen van de omvang van vraag en aanbod. Zoals hiervoor reeds werd aangeduid komt een soortgelijke theorie ook bij Aglietta voor, maar die betreft de theorie van de prijsvorming bij oligopolie erbij. Volgens Aglietta worden namelijk de meeste goederen verhandeld in oligopolistische markten, waar de prijsleider de verkoopprijs zo vastlegt dat hij een grote winst verwezenlijkt en zijn concurrenten niet geneigd zijn hun productie al te veel op te voeren. Dikwijls wordt de concurrentie tussen de firma's in een oligopolistische markt trouwens uitgeschakeld door afspraken waarbij een stratificatie van de markt in geografische zones wordt doorgevoerd. De door de prijsleider gehanteerde prijzen zijn uiteraard geen echte evenwichtsprijzen in de zin van Walras want de betrokken firma's gebruiken meestal niet hun volledige productiecapaciteit en de verbruikers kunnen hun behoeften involge de hoge prijzen niet volledig bevredigen. Een toestand van bestendig onevenwicht komt ook voor op de arbeidsmarkt. A. Leijonhufvud wees erop dat de arbeider die zijn baan verliest meestal niet bereid is andere arbeid te aanvaarden tegen een lager loon. Hij zoekt enige tijd of hij geen andere baan

kan vinden waarbij hij evenveel verdient als vroeger en zal slechts als hij niets van dien aard vindt een baan met een lager loon aanvaarden (19).

M. Aglietta heeft een hieraan nauw verwante loontheorie ontwikkeld. Hij stelt dat de lonen bepaald worden door een 'sociale norm van normaal geachte arbeidersconsumptie'. De arbeiders begeven zich dus op de arbeidsmarkt met de gedacht dat hen een loon is verschuldigd dat toelaat deze consumptie te dekken. Is het aangeboden loon lager dan zal de arbeider dit niet aanvaarden en wordt werkloos. Slechts bij grote werkloosheid en algemene onzekerheid een andere baan te vinden na ontslag, zullen de arbeiders geneigd zijn lagere lonen te aanvaarden.

Ook in het werk van J.P. Benassy vindt men heel wat verwantschappen met de keynesiaanse evolutietheorie (20). Hij neemt de theorie over van zijn landgenoot Edmond Malinvaud, dat de onevenwichten die regelmatig in de economie voorkomen leiden tot 'rantsoenering': een van de partijen kan niet volledig in zijn behoeften voorzien. Hij maakt net zoals Malinvaud, een onderscheid tussen 'keynesiaanse' en 'klassieke' werkloosheid. Eerstgenoemde vorm van werkloosheid ontstaat door een gebrek aan vraag naar goederen en diensten en kan dus niet vermindert worden door verlaging van de lonen, omdat de vraag dan nog geringer wordt. 'Klassieke werkloosheid' daarentegen ontstaat als gevolg van onvoldoende vraag naar arbeidskrachten omdat de lonen te hoog zijn. Deze vorm van werkloosheid kan dus voorkomen bij een vraag naar de betrokken goederen groter dan het aanbod zodat een loonsverlaging er toekan leiden dat de werkloosheid daalt.

Besluit

De reguleringstheorie kan niet als een originele theoretische constructie worden beschouwd. Ze is veeleer een degelijk uitgangspunt om een aantal reeds bestaande theorieën met elkaar in verband te brengen. Door vele linkse economisten in Frankrijk wordt ze aangevoeld als een antwoord op de uitdaging uitgaande van de militante neo-liberale richting. Dit houdt het gevaar in dat veel verouderde marxistische ideeën in deze theorie worden binnengesmokkeld. Vooral de marxistische mythe van een maatschappij met slechts twee klassen, de kapitalisten en het proletariaat, blijkt een schadelijke invloed uit te oefenen. Het is inderdaad opvallend dat de meeste aanhangers van de reguleringstheorie weinig aandacht besteden aan de nieuwe middenstandsgroepen (vrije beroepen, technici, handelsvertegenwoordigers) die in de recente decennia veel belangrijker zijn geworden en zowel in economisch (als consumenten en belastingsbetalers) als in sociaal en politiek opzicht een belangrijke rol spelen.

Ook schijnt het aan de aandacht van de aanhangers van de reguleringstheorie te ontsnappen dat in de consumptieprijzen hoge vergoedingen aan tussenpersonen en andere verkoopkosten zijn begrepen. De hiermee samengaan- de permanente groei van de werkgelegenheid in de diensten- en informatiesector en de even omvangrijke daling van de werkgelegenheid in de industrie (het traditionele proletariaat), wordt eveneens uit het oog verloren. Het is duidelijk dat de reguleringstheorie slechts een reële vooruitgang in het economische denken is indien ze in het kader van haar brede sociologische benadering ook met deze verschijnselen rekening houdt.

G. Vandewalle

16) Aglietta, op.cit., blz. 194 – 19.

17) Adreff, op.cit., blz. 161.

18) J.P. Benassy, *Théorie du déséquilibre et fondements microéconomiques de la macroéconomie*, *Revue économique*, september 1976, blz. 799 – 800.

19) A. Leijonhufvud, *On keynesian economics and the economics of Keynes, a study in monetary theory*, tweede editie, London/Toronto, 1968, blz. 77 – 79.

20) J.P. Benassy, *The economics of market disequilibrium*, New York/London, 1982, blz. 119 – 121; idem, *Macro – économie et théorie du déséquilibre*, Parijs, 1984, blz. 58 – 62.